

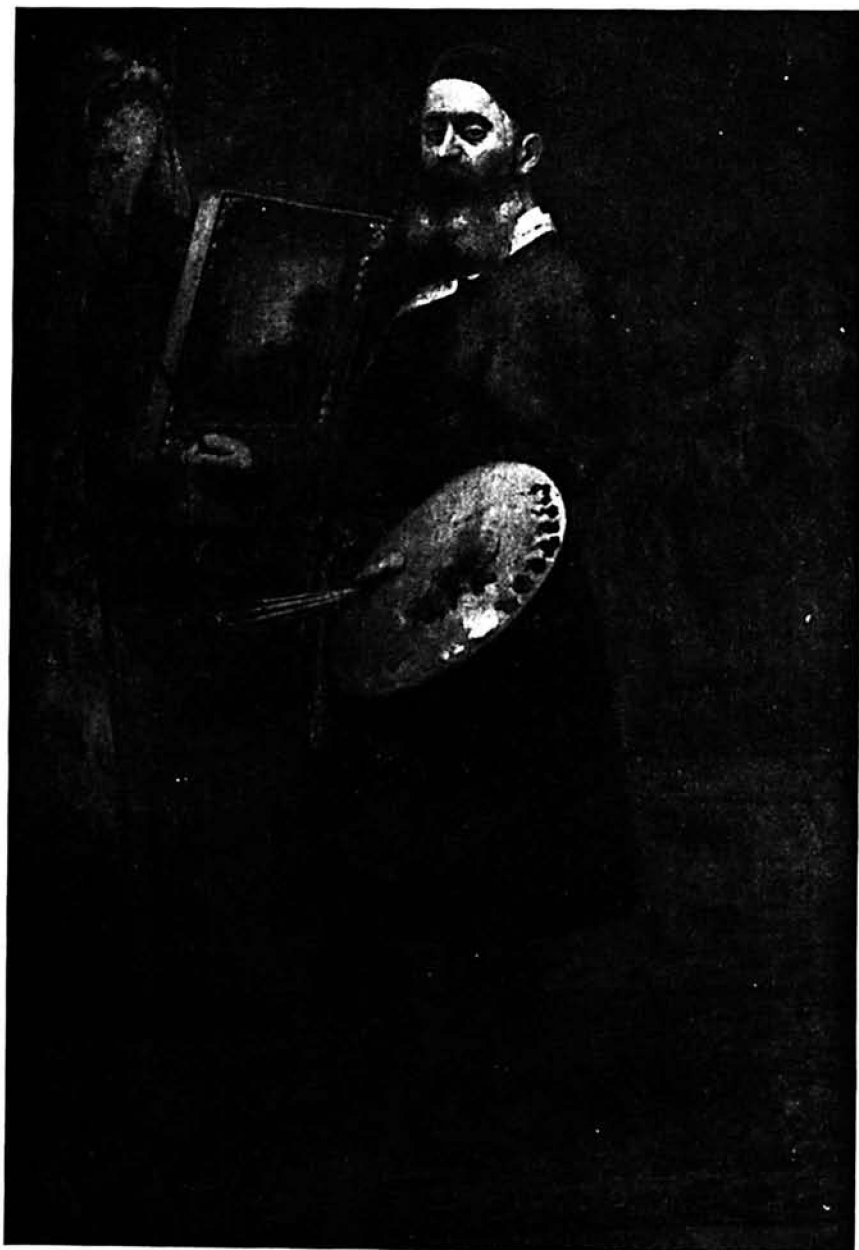
DON JUAN O'NEILL Y LA PINTURA MALLORQUINA

Quan el bon amic en Josep Carles Tous, va venir a convidar-me perquè parlàs de la pintura de D. Joan O'Neill, me va trobar al banc de la paciència per ordre facultativa. En un principi me va parèixer que venia per saber noves de la meva salut i així ho va parèixer tot d'una, però xarrant, xarrant, se va despendre que no sols havia vingut per saber notícies de com me trobava sinó a dir-me que volia que jo donàs una conferència sobre la Pintura mallorquina i principalment sobre Don Joan O'Neill, ja que es preparava una Exposició, monogràfica i antològica de les seves obres, una mostra magnífica que avui contemplam dins aquesta sala. Jo me vaig excusar dient-li que no en sabia res d'aquest pintor sinó que era un admirador d'Ell i de la seva obra..., que jo no era el més indicat, però ell insistí i ja al final vaig tórcer el coll i vaig acceptar l'encàrrec que procuraré complir lo més bé possible. Però podeu suposar que em va deixar al banc de la paciència, sinó ademés al "potro" del turment.

Vagi per endavant aquest preàmbul i perdonau si som un poc pesat, ja que jo, encara que hagi donades moltes conferències, la majoria han estades amb projeccions de les obres de que he parlat i les projeccions distreuen i ajuden a passar el temps als qui escolten i al qui parla, però avui no hi ha projeccions, les obres estan penjades a les parets d'aquesta sala i jo he de parlar fent referència a elles i he de mantenir l'atenció de vostès amb la meva paraula, que no sol esser molt florida.

A Mallorca, podríem dir que quasi quasi tot està per fer. Ens hem contentat amb admirar lo nostro sense preocupar-nos d'on venien ni qui foren els autors de les nostres Obres d'Art, sien les que sien; ja sien d'Arquitectura, escultura, pintura; o d'artesanía com mobles, brodats o peces d'orfebreria. Les hem trobades fetes, estan bé, són bones, són admirables; les mostram amb orgull als visitants i amics; amics ja està bé; ja estam satisfets. ¿Qui les feren? vos pregunten. ¿Quina pregunta més inoportunal Això no mos importa! ¿Estan fetes? ¿Vos agraden? Idò prou.

Autorretrato de D. Juan O'Neill.

Oleos de D. Juan O'Neill.

Alguns avantpassats, així mateix se'n preocuparen de cercar els autors de les nostres Obres d'Art i en trobaren, però no basta. Ara també hi ha una joventut estudiosa, gràcies a l'Universitat i al seu Professor d'Art, que es preocupa del nostre passat i fan feina i cerquen i giren papers polsosos dels nostres Arxius i troben i ens illustren donant-nos noms i orígens de les nostres coses i dels nostre monuments i qualque dia sabrem bé el net de lo nostro, i, quan ens preguntin.... ¿això qui heu va fer? Direm que en fulano o en sutano i llavors, encara que sense saber de qui es fet actualment, ens pareix bo, mos pareixerà millor.

Referent a la Pintura, ja que hem de parlar d'ella, podem dir que a Mallorca es tan antiga com la mateixa conquesta feta pel l'alt En Jaume I, d'Aragó en 1229.

Sabem que el seu fill i successor En Jaume II, restaurà i arreglà l'antic Castell-Palau àrab: l'Almudaina, per residència d'ell i dels seus successors; que construí el Castell de Bellver i que tant a una part com a l'altra es decoraren amb pintures, que en part se poden veure encara ara, donant-nos noms de pintors que pintaren els dits edificis, o pintaren penons o cambres reials als vaixells, o els sàlmers de la Cripta de Sant Llorenç, a Santa Creu.

Era, com hem dit, pintura purament decorativa; recordam haver vist, dins unes cambres de l'Almudaina, unes pintures a les parets, en forma de domassos o tapissos de color vermella amb senefes voltant voltant, obscures i el ruat en negre, aixó dissortadament avui desaparegut. Recordem lo que mos diu Fra Anselm Turmeda en les seves "Cobles de la Divisió del Regne de Mallorques", quan descriu el Palau reial, on figura que el rep la reina —Mallorca— per queixar-se dels seus fills. Diu a la cobla 23:

"Obra de encantament — Es sagon la meua creensa — Forrat de launes de argent — Es lo mur de gran valensa — Esmeltat per gran prudensa — E tot es estoritjat — Dessus en lo traginat — De fin or de Florença..." que era el millor or que es coneixia, era el de més quilats. Abans, en passar per sales més secundàries, ens parla de "atzur i or de Pistoia," per en la sala millor, la sala del trono, l'or és de Florència.

Ens han volgut suposar la nostra pintura com a filla i dependent de la catalana; vertadera equivocació. Efectivament, tenim una semblança amb la de Catalunya per venir les dues de la mateixa soca o rel: l'italiana. D'aquí la gran similitud entre una i l'altra; la catalana és més mascle, diríem més personal; la nostra, més fina, italiana pura.

De la nostra pintura antiga, mallorquina una part ens ve del Sur de França, que sabeu formava part del Regne de Mallorca per la divisió d'Estats en el testament de Jaume I; d'aquí els Marçals, Mayols, etc. una altra, del Nord d'Itàlia, amb influència de Siena, de Florència i tal vegada oriental via Nàpols, gràcies a la Reina Sanxa, filla d'En Jaume II i reina d'aquells Estats. Més tard, de Bolònia i Venècia, com veurem, i també de Nàpols.

La pintura gòtica nostra és fina, d'unes veladures finíssimes, transparent; d'orla esgrafiada al principi i més tard el fons també apareix esgrafiat, amb gran influència del Duccio, de Simone Martini, Fra Angélic i d'altres; i quan diríem s'enriqueix, s'abarroca, i valgui l'expressió, ens ve de la part d'Aragó a través de Terol i València; així tenim les nostres darreres obres amb els fons decorats amb fullatges de relleu daurats.

Els artistes primitius nostres, van a la ciutat del Túria, per estudiar i treballar, com en Martí Torner que confessa "esser ciudadá de Mallorques i vehí de València". Posteriorment trobam altres pintors que triuflen a l'esmentada Ciutat, com en Gregori Bauçà, ciudadà o solleric de naixença i finalment en Guillem Torres, pare dels Torres del sigle passat, que també acudeix a València a perfeccionar-se, com altres que en ple sigle dinou estudien allà.

Uns altres, com el gran Mesquida, van a Itàlia, a Roma, a estudiar i aprendre l'ofici, però no s'aturan a la Ciutat Eterna, sinó que segueixen cap al Nord, no sabem per què, i, van a Bolònia, a Gènova, sobretot a Venècia, tal vegada impressionats pel Tintoretto, el Tiziano, o per mes facilitats de treballar... Els nostres estudiants, futurs bisbes, canonges o juriconsults, van a estudiar a la Universitat de Bolònia i quan retornen duen les modes i quadros d'allà, per guarnir les parets dels palaus familiars que s'estan construint per aquells entorns.

També els nostres militans van a les guerres d'Itàlia i sobretot a la Cort de Nàpols i enriqueixen llurs palaus amb còpies de Ribera, de Salvador Rosa, del Calabrès, i porten col·leccions de batalles, avui molt apreciades, que ornamenten algunes sales dels citats palaus mallorquins, duites tal vegada com a record d'haver pres part en els combats.

Els retaules "flamencs" foren importats pels nostres mercaders, com també els tapissos, que feien via als Països Baixos, amb els seus vaixells transportant i comerciant amb carregaments d'oli i altres mercaderies i productes de l'illa.

Altres pintors van a estudiar o treballar a Madrid, com un Salvador Torres, o un Bartomeu Sureda i altres, o copien obres d'Art importades com N'Agustí Buades Frau, i altres a Marsella o a París o a altres parts de l'estranger, i quan ve una semblança, altra vegada, amb la pintura catalana a finals del sigle passat o principis d'aquest, ens trobam amb allò mateix que ja hem dit: els pintors catalans han après a París i els nostres han estudiat a ...París, o a l'estranger o a Madrid o a Roma,

com un Joan Bauçà, un Toni Ribas, un Toni Fuster, un Llorenç Cerdà, o un Pere Càffaro, o un Critòfol Pizà, o un Toni Gelabert i tants d'altres, tornam tenir una mateixa pintura; paralela entre els uns i els altres.

Tenguem en compte que els nostres estudiants, fins fa poc tems, anaven a estudiar a Salamanca, Alcalà o Madrid, abans d'anar a Barcelona.

Don Juan O'Neill, el Molt Il·lustre i Noble Senyor Don Joan O'Neill i Rossinyol, Cavaller de l'Hàbit de l'Ordre Militar de Calatrava, Acadèmic de Número i Secretari General, per espai de més de quaranta-set anys, de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Palma de Mallorca, Corresponent de la de Belles Arts de San Fernando de Madrid, Individu de la Comissió Provincial de Monuments, condecorat pel Govern Francès amb el títol de "Officier de Académie". etc. etc., Pareix que descendia de nissaga reial, ja que, segons les Cròniques, un avant-passat seu, d'ascendència hispànica, va esser rei de Ultònia, a Irlanda, dins la foscor dels temps.

Pero més a temps nostre Don Joan O'Neill Varela i Sarmiento, Comanador de l'Ordre Militar de Santiago, fill del Tinent-General Don Felix, fou Capità General dels reials exèrcits, i en 1807 s'establí aquí i se casà a la Ciutat de Palma amb la noble senyora D.ª Vicenta Gual i Vives, fundant a Mallorca la rama dels O'Neills.

El seu fill Don Fèlix O'Neill i Gual, Cavaller de la reial i distinguida Ordre de Carles III, se casà amb D.ª Antònia Rossiñol i Montaner, dels quals va neixer el nostre pintor l'any 1829, pulcre i exquisit, qui va esser escriptor tractadista de l'Art de la Pintura amb el seu llibre, ple de *saborino*, "Tratado de Paisaje", imprès a Can Pere Gelabert en 1862, i àdhuc poeta, publicant a Madrid, a la imprenta de Viuda de R.R. Domínguez (1853), un bell i interessant llibre de "Poesías". Morí ara fa precisament uns seixanta-cinc anys, a la present ciutat, dia 17 d'Abril de 1907.

Don Joan no ens diu en el seu llibre si va esser un autodidacta o va estudiar a Madrid o aquí mateix. Creim que va esser deixeble d'En Bartomeu Sureda, Director que fou de la Reial Fàbrica de Porcelanes del Retiro, i deixeble d'En Salvador Torres, que tal vegada va conèixer per primera vegada a Madrid, a qui dedicà un quadro amb unes gloses curioses, tant de N'Oneill com del propi Torres.

Aquest quadro, avui propietat del Compte de Zavellà, el bon amic Don Pere de Montaner i Sureda, que amablement el prestà per aquesta exposició té tota la influència d'En Bartomeu Sureda i duu, com he dit unes "gloses" molt curioses i en elles ens parla de un "mestre Barto-

meu”; suposam que és En Bartomeu Sureda, i al mateix tems se declara deixeble d'En Torres; per la seva curiositat les llegiré. Diu la primera, de Don Salvador Torres, (conservant l'ortografia tal com estan escrites):

D. Juan, vol baratar?
 li envi aquest pais
 que un fet seu men ha de dar
 Si es aixi dig alla và
 sinó que's guard lo seu
 perque mestre Bartomeu
 en gran penas en menà.

Se veu que Don Salvador tenia un paisatge d'En Gabriel Femenias, i O'Neill l'hi volia comprar; troba En Torres que no era decoros vendre'l i l'hi envià amb condició que n'hi enviàs un de pintat seu. O'Neill ho va fer així i li envià un quadro propi amb la següent glosa:

Molt amic i mestre meu
 en gran gust fas es barat
 del pais den Femenies
 ab aquest que molt poc val.
 Ferho millor desitjava
 pero en desitg va quedar
 i ercent fer un pais
 he fet un escarabat
 axi del mon miserable
 les coses surten i van.
 No allarguem mes es romance
 qu'es cuadro ha d'acompanyar
 que no fassem dues coses
 a cual d'elles mes fatal
 una porcada ja basta...
 ja basta de desbarats.

Juan O'Neill

Tot això passava devers l'any 1860, i el quadro, com he dit, pareix d'un deixeble d'En Sureda, que segurament és el que anomenen com a “mestre Bartomeu”, crec que després fou deixeble del propi Torres al qual li diu “mestre meu”, i canvià per complet el seu modo de pintar.

En el seu “Tratado de Paisaje” diu que l'escriu perque els joves aprenents tinguin una “guia” pels colors i modo d'escollir els paisatges, amb els seus clars i obscurs i els colors i pincells i material que es necessiten per fer belles obres d'Art, donant consells i estudiant les Escoles. La francesa, que diu que no es més que una filla de la italiana, de la

qual fa uns grans elogis, i l'holandesa. Diu que a Espanya no tenim escola de Paisatge, i el primer o un dels primers pintors paisatgistes espanyols és el mallorquí en Gabriel Femania. En canvi, diu que l'Escola de figura era de les millors del món. Anomena alguns dels principals pintors espanyols, entre ells Velázquez, Murillo, Coello, Mengs, etc.

No fou O'Neill, cronològicament parlant, el primer paisatgista mallorquí; ell mateix regoneix que hi ha un Femania. Hi ha també un Bartomeu Sureda i una Colubí i Serra, filla del General Colubí; ni tampoc era uns dels millors, ja que en temps seu tenim un Ricardo Ankerman, gran amic seu; quinze dies abans de morir Don Joan, publicà una nota necrològica de N'Anquerman, que feia pocs dies que havia mort, fent-ne uns grans elogis. Pareix que O'Neill va ésser el qui el va orientar i podríem dir mestre, i que durant la seva llarga vida varen ésser amics entranyables.

Tenim també un Toni Ribas, un Joan Bauça o un Llorens Cerdà i altres que el sobrepassaren de molt; Don Joan va ésser un esclau del seu "llibre" i no va saber desprendre's de les regles que donà, i ens fa uns primers, uns segons i uns tercers termes i uns celatges... meravellosos, però massa reglats. O'Neill fou un enamorat del camp i l'estimà amb locura i té la glòria d'ésser el primer pintor nostre que en 1862 i el 1864 presenta obres seves, paisatges, a les Exposicions Nacionals de Madrid, mentres els altres pintors presentaven figures o composicions, com també és el primer mallorquí que acudeix a la de Barcelona l'any 1866 amb un paisatge titulat "El Valle de Raxa en Mallorca".

O'Neill va ésser, per mi, un pont d'argent per passar del paisatge clàssic, antic, de "gabinete", al natural, o sia pintar davant la Naturalesa mateixa i fixar a la tela les bellesa naturals com ho feren els pintors paisatgistes de finals de segle, amb paletes màgiques, com un Anglada, un Mir, un Sorolla, o els nostres ja mentats Toni Ribas, Bauça, Cerdà, Càffaro, Toni Fuster, per citar-ne alguns i no ferme massa llarg.

O'Neill, en el seu "Tratado de Paisaje", llibre rar i molt interessant — brindam al nostre bon amic En Lluís Ripoll, pare de tantes re-edicions famoses, que s'anima a reeditar-lo — és un tractat deliciós, tal volta el primer que es publicà a Espanya dins aquest sentit; avui està un poc desfasat, es ver però, duu coses curiosíssimes, com quan ens diu que el "color es una materia para imitar el colorido de la naturaleza"; sabem per ell la divisió del paisatge "en natural, campestre y rústico, sublime, histórico y heroico", amb els seus personatges o animals propis a cada un d'ells. Ens descriu també els colors apropiats per cada estació de l'any: la Primavera amb herba verda, clara, tons fins; l'estiu amb colors rossos, forts, llum forta, etc, i senyalant sempre els primers termes que ressaltin, ja em blanc o en obscur, ja amb roques o arbres; els segons termes, les llunyanies i els celatges, de què era un mestre, i diu que els millors són els "del Otoño con su hermosura y grandiosidad",

Com a poeta Don Joan publica a Madrid, com hem dit, un llibre de "Poesias" romàntiques, molt interessant, que no anam a comentar; també és obra raríssima. Però permeteu-me que en reciti una que la titula:

TRAQUILIDAD.

Luna pura y refulgente
 que por la celeste esfera
 tu hermosísima carrera
 tranquila siguiendo vas;
 y el mar conviertes en plata
 sobre él tus rayos vertiendo,
 tu hermosa luz repitiendo
 de cada ola en el cristal.
 ¡Oh! yo bendigo mi suerte
 que me permite que mire
 tu belleza, y que respire
 las mansas brisas del mar:
 que en su orilla recostado
 encuentre en mi pecho calma
 y derrames en el alma,
 luna bella, dulce paz.

O'Neill, pare de la pintura moderna mallorquina, podem dir que passà d'aquest món com a pintor i bona persona, senzill, una ànima pura, fent-ho lo millor que sabé; i si els altres el contrapassaren, pot donar gràcies al Creador, perquè tal vegada amb el seu llibre va ajudar a formar les generacions novelles dels pintors i, contemplar "recolzat damunt l'altura, com en la seva poesia que hem llegida que contemplava el llambregar de la lluna damunt les ones de la mar, veure com brilla l'Escola pictòrica mallorquina, molt més resplendent que ell la pogués somniar.

I per acabar, he de donar les gràcies a la "Llibreria Tous", que, no mirant en despeses, ha muntat aquesta mostra abundosa de la pintura de O'Neill que podem contemplar; moltes gràcies a tots vostès, que han aguantat aquesta xerrada feta per mi amb més bona voluntat que mestria.

Moltes gràcies.

J. JUAN TOUS